

ETNIČKI INCIDENTI U VOJVODINI

Rezime

Takozvana internacionalizacija pitanja etničkih incidenata u Vojvodini u jesen 2004. godine dovela je do znatnog smanjenja broja ovih incidenata. Posebno je vidljiva pojačana i poboljšana aktivnost policijskih organa i njihova saradnja sa organima Autonomne Pokrajine Vojvodine. Osnovni problem koji sprečava dalju stabilizaciju etničkih odnosa u Vojvodini jeste odsustvo adekvatnih reakcija pravosudnih organa. Predlaže se svim zainteresovanim da utiču da tužilaštva počnu da podnose krivične prijave protiv počinitelaca incidenata na nacionalnoj osnovi. Treba, takođe, naglasiti da su s obzirom na aktuelnu etničku distancu etničke grupe Albanaca, Bošnjaka, Aškalija i Roma potencijalno najugroženije, posebno u slučaju nekontrolisanog razrešavanja kosovskog pitanja.

Opadanje broja incidenata

Centar za razvoj civilnog društva završio je u oktobru 2005. godine višemesečni detaljni monitoring etničkih odnosa, tenzija i incidenata u Vojvodini.¹ Monitoring je rađen na području Vojvodine, isprva s posebnim usredsređivanjem na opštine Subotica, Kanjiža, Sombor, Novi Sad, Temerin, Bačka Palanka, Zrenjanin, Stara Pazova i Žabalj da bi potom bio proširen i na niz drugih opština.

Osnovni zaključci su sledeći:

Intervencije Parlamentarne skupštine Saveta Evrope od 3. oktobra 2004.,² specijalnog izvestioca generalnog sekretara UN 19. oktobra 2004., monitoring OSCE (kraj oktobra 2004) i EU (početak februara 2005), izveštaj generalnog sekretara Saveta Evrope od 16. decembra 2004., poseta visokog komesara OSCE za nacionalne manjine Vojvodini 16. februara 2005, vanredno zasedanje Komisije za Jugoistočnu Evropu Evropskog parlamenta 6. juna 2005., dovele su do pozitivnih promena vezanih kako za broj incidenata tako i za stav organa vlasti prema njima.

Uopšte uzev, broj etničkih incidenata u Vojvodini u posmatranom periodu je znatno manji nego 2004. godine, mada još uvek приметно veći nego 2003. i ranijih godina.³ Zapažena je tesna saradnja

¹ Ovaj projekt je delimično ostvaren kroz U.S. Government Grant Agreement. Ovde izneta mišljenja, rezultate, zaključke ili preporuke dali su autori i one ne izražavaju nužno stav State Departmenta.

² Tom prilikom je šef delegacije Srbije i Crne Gore g. Zoran Šami izjavio je da "svi nadležni državni organi moraju da učine sve, da pronađu i kazne krivce i time vrata mir u tu divnu, višenacionalnu sredinu kakav je Vojvodina", čime je vlast u Srbiji (i u Državnoj zajednici SCG) prvi put priznala postojanje etničkih tenzija i dotadašnju nedovoljnu aktivnost državnih organa. Time su stvorene pretpostavke za kasnije pomake na bolje.

³ Odbor za međunacionalne odnose Skupštine Vojvodine jednoglasno je usvojio Informaciju o incidentima na nacionalnoj osnovi koji su se u pokrajini desili tokom 2003. i 2004. godine. Prema toj informaciji, u Vojvodini su u pomenutom vremenskom periodu zabeležena 178 događaja koji se mogu okarakterisati kao međunacionalni incidenti ili provokacije iz kojih se oni kasnije mogu izroditi. Najviše takvih incidenata bilo je upereno protiv Mađara - 82, prema Hrvatima je bilo upereno 19, Srbima 15, Albancima 14, dok su Romi bili

policijskih organa Republike Srbije i Pokrajinskog sekretarijata za propise, upravu i nacionalne manjine. Znatno aktivniji stav policije u toku poslednjih godinu dana, što uključuje i gotovo redovno podnošenje prijave protiv počinitelja etničkih incidenata, jedan je od dva najveća pomaka na bolje u poslednjih godinu dana. Drugi značajan pomak predstavljaju različite, često međusobno koordinisane, edukativne i propagandne aktivnosti organa Državne zajednice Srbije i Crne Gore, Republike Srbije i AP Vojvodine, usmerene na promovisanje inter-etničke tolerancije i poštovanje prava pripadnika nacionalnih manjina.

Primeri dobre prakse

Svoj doprinos prevazilaženju etničkih tenzija daju i lokalne samouprave u opštinama Vojvodine, pre svega formiranjem institucija opštinskih ombudsmana i opštinskih saveta za međunacionalne odnose (u opštinama Zrenjanin, Kovačica, Bački Petrovac, Plandište, Bačka Palanka, Beočin)

Svake pažnje su vredne zajedničke akcije organa Republike Srbije i Republike Mađarske (npr. predsednika parlamenata ovih zemalja koji su zajedno otvorili kamp tolerancije na Paliću, opština Subotica).

Krajem septembra pokrenuta je akcija "Afirmacija multikulturalizma i tolerancije u Vojvodini", koju sprovodi pokrajinski sekretar za propise, upravu i nacionalne manjine Tamaš Korhec uz podršku Vlade Mađarske, ambasade SAD, misije OEBS u Srbiji i Crnoj Gori i preduzeća "Bambi" iz Požarevca. Osnovni cilj projekta je umirivanje međunacionalnih tenzija, razvijanje duha tolerancije, međusobnog uvažavanja i poverenja kod građana Vojvodine. Budžet predviđen za akciju je 23 miliona dinara, od kojih će se iz pokrajinskog budžeta izdvojiti deset, a donacijama će se obezbediti ostatak sredstava.

Za žaljenje je što ni političke partije ni nevladine organizacije u Vojvodini ne pokazuju veću aktivnost na ovom planu. No, treba izdvojiti aktivnost omladinskih inicijativa na prekrećavanju grafita nacionalističkog sadržaja.

Sve češći su primeri dobre prakse na planu prevazilaženja etničkih incidenata.

Počinioci incidenata u Bačkoj Palanci su sudski kažnjeni.

Pripadnici nekih nacionalnih zajednica prestali su da budu predmeti napada. Ovo važi za etničke Rusine (koji su bili napadani 2004. godine u Đurđevu) i za etničke Slovake (čiji su objekti bili ugrožavani 2004. godine u Staroj Pazovi i Bačkoj Palanci). Posebno je pohvalno što su godinama

podvrgnuti takvim neprijatnostima u ukupno 12 slučajeva.

ponavljane tuče između etničkih Srba i Slovaka u opštini Beočin ove godine izostale pošto su počiniooci iz srpskog sela Susek prvi put osuđeni. U Begeču i u Kulpinu su se ipak pojavili grafiti koji plaše lokalne Slovake. Takođe, prema podacima iz Kisača, još uvek se osećaju posledice relativno nedavnih čestih tuča etničkih Slovaka i Srba.

21. avgusta je u Sivcu maloletni Rom ubio jednog i i teško ranio drugog mladića nakon čega su, prema pisanju štampe, na skupu u zgradi Skupštine opštine Kula građani Sivca 30. avgusta poručili da je rok za iseljavanje Roma iz njihovog mesta 20. oktobar. Izrazili su spremnost za finansiranjem izgradnje stambene zgrade za Rome u Kuli, putem mesnog samodoprinosu, "da se brige iz Sivca prebace u Kulu". Na skupu se moglo čuti da dom Kulturnog centra Roma "O đila" u Sivcu treba razoriti "flašama benzina s fitiljem", a na primedbu da Rome treba proterati "iako nisu građani drugog reda", reagovalo se uzvicima: "Šta nisu? Šljam! Hoćemo Hitlera!". Predsednik udruženja Roma u Sivcu izjavio je da od 21. avgusta ne prestaju pretnje pripadnicima romske populacije u Sivcu i da je usled toga naselje napustilo šest porodica sa ukupno 27 članova. Reagovali su policija i Pokrajinski sekretar za propise, upravu i nacionalne manjine. Njihova reakcija smirila je situaciju u ovom mestu, pa su se pobegli etnički Romi vratili u Sivac.

Sredinom septembra su inspektori odeljenja za opšti kriminal OUP Ruma otkrili autora nacionalističkih grafita na fasadi Srednje tehničke škole "Milenko Brzak Uča" u Rumi. On je priveden pod sumnjom da je ispisao poruke "Čuvajte se Hrvata" i "Od Hrvata preti opasnost". Krivična prijava ga tereti za oštećenje tuđe svojine.

Etnički incidenti i oni koji to nisu

Različiti oblici fizičkih napada na pripadnike manjinskih zajednica znatno su malobrojniji nego ranije. Ipak su zabeleženi tuča omladine i pretnje lokalnim etničkim Mađarima i Hrvatima u selu Boka u opštini Sečanj, tuča krajem maja na Paliću kod Subotice gde je grupa Srba maltretirala grupu Mađara, tražeći od njih da se presele u Mađarsku, tuča u Temerinu 11. juna zbog toga što je počinioocu smetalo što čuje mađarski jezik na javnom mestu, u maju je teško pretučen etnički Mađar u Staroj Moravici, a prema iskazima dobijenim u Novom Slankamenu navodno još uvek dolazi do tuča između etničkih Srba i preostalih etničkih Hrvata.

U odnosu na pomenute incidente treba razlikovati one kod kojih nije dokazano da je u pitanju etnička osnova fizičkih obračuna, ili je dokazano da se ne radi o etnički motivisanim incidentima, mada su počiniooci bili srpske a oštećeni mađarske nacionalnosti. Ovde spadaju fizički napad na studente etničke Mađare u maju u Novom Sadu, premlaćivanje dvojice etničkih Mađara u Temerinu 10. jula 2005., kao i slučaj kada je krajem jula u Novom Miloševu grupa opasnih lica srpske nacionalnosti na silu izvukla iz kola i zatim pretukla etničkog Mađara iz istog mesta.

Zamenik pokrajinskog ombudsmana Zoltan Gobor kaže da neblagovremeno informisanje javnosti od strane policije i sporo procesuiranje slučajeva, ostavlja prostora za političku manipulaciju. Tako je bilo i sa jednom od najmasovnijih tuča u Novom Kneževcu, za koju se ispostavilo da nije imala karakter međuetničkog sukoba jer su obe grupe mladića činili i Srbi i Mađari. Gobor napominje da u sredinama u kojima postoji bolja saradnja predstavnika lokalnih vlasti, policije, tužilaštava i sudova, ima manje problema.

24. septembra jedan etnički Mađar pronađen je mrtav u Kanjiži, a zbog osnovane sumnje da ga je ubio uhapšen je jedan etnički Srbin. Dva dana kasnije predsednik opštine Kanjiža izjavio je da je istragom utvrđeno da ubistvo nije etnički motivisano, kako su neki mediji preneli, što je ponovio i ministar Rasim Ljajić na konferenciji za novinare 6. oktobra.

Poznato je da je pred kuću predsednika najveće mađarske partije u Vojvodini bačena bomba. Vlada Republike Srbije najodlučnije je osudila ovaj događaj, nazvavši ga napadom na Srbiju. Krivac nije pronađen.

Ima više zabeleženih slučajeva da kafedžije u Horgošu (opština Kanjiža) nisu htele da posluže etničke Rome zbog njihove nacionalne pripadnosti. Isto je zabeleženo u Feketiću (opština Mali Idoš).

U pogledu provokacija na verbalnoj osnovi izvršenih usmenim putem, mogu se pomenuti nacionalističke provokacije nad decom iz mesta Boka u mestu Sečanj sutradan posle ranije pomenute tuče, upad pijanih Srba na zbor građana u Mužlji u maju 2005. kada su negodovali što se na zboru u većinski mađarskom zrenjaninskom prigradskom naselju govori mađarskim jezikom,⁴ povici u Sremskoj Mitrovici "Hrvate ćemo klati, Hrvatice silovati", verbalni napadi na preostale etničke Hrvate u Hrtkovicima u Sremu, u Novom Slankamenu noću se čuju razni povici na nacionalnoj osnovi, psuje se mater hrvatska (npr. u avgustu 2005. pevano je na ulici: "Braćo Srbi spremajte salate, biće mesa klačemo Hrvate". Prema iskazima meštana, takve stvari se dešavaju svake dve nedelje), a u Novom Sadu se saznaje za brojne verbalne provokacije upućene etničkim Mađarima zbog javne upotrebe maternjeg jezika.

Od ovog po svoj prilici treba razlikovati sledeće tipove situacija. Primer za jedan od njih je iz etnički mađarskog mesta Toba (opština Nova Crnja) gde su srpski radikali megafonom propagirali svoga predsednika prilikom referenduma za opoziv predsednika opštine, što su meštani mađarske nacionalnosti doživeli kao pritisak. Primer za drugu vrstu manje jasnih situacija je slučaj iz jula 2005. iz Bečeja gde je policija prema navodima Fonda za humanitarno pravo vređala jednog građanina sa albanskim imenom zbog njegove nacionalne pripadnosti prilikom privođenja, što je policija demantovala.

⁴ Lokalna organizacija Srpske radikalne stranke osudila je ovaj događaj.

U ovom kontekstu može se pomenuti i da je 19. maja mileševski vladika Filaret prilikom osveštanja crkve u Lazarevu kraj Zrenjanina pozvao građane da idu za Hristom i svetim Savom, a ne za srpskim “jajarama i izdajicama” i upitao “šta Srbija ima da traži u Evropi”. SO Zrenjanin i većina lokalnih ogranaka političkih stranaka osudili su ovaj vladičin istup.

Među grafitima pretećeg ili uopšte nacionalističkog sadržaja javljaju se oni u Zrenjaninu (u maju), u Hetinu (opština Žitište), 12. juna na zidovima Medicinske škole u Subotici gde se Hrvati nazivaju “nižim bićima” i preti im se “klanjem”, anti-semitski grafiti i grafiti koji veličaju zločin u Srebrenici na više mesta u Novom Sadu tokom juna i jula, grafit sa Palića sa sadržajem “Smrt Mađarima” (ispisan krajem jula na jednoj porodičnoj kući), anti-hrvatski grafiti u Petrovaradinu, Gibarcu, Vrbasu, Slankamenu i Kukujevcima, itd. Omladinske nevladine organizacije su u više mesta u Vojvodini organizovale prekrečavanje ovih i sličnih grafita.

Sredinom jula je u Novom Sadu na par stotina metara od Sinagoge, na porodičnoj kući u ulici Stefana Stefanovića, ispisan grafit “Smrt Jevrejima” i nacrtana glava đavola. Prethodne nedelje na Sinagogi u Novom Sadu nacrtani su kukasti krst i precrtana Davidova zvezda. Prema pisanju štampe, pojava ovih grafita je usledila nakon serije više desetina nacionalističkih grafita koji veličaju zločin u Srebrenici, koje je ispisala tzv. grupa “Nacionalni stroj”.

Pripadnici protestantskih crkava su izloženi stalnim fizičkim napadima (što posebno važi za adventiste, u nizu mesta u Vojvodini). Na primer, nepoznata osoba je 5. maja komadom betona polomila roletnu i razbila staklo prozora stana u kojem stanuje sveštenik Hrišćanske adventističke crkve u Ulici Augusta Cesarca u Novom Sadu. Napad na advenstistički molitveni dom ponovljen je u oktobru u Novom Sadu. Adventistička bogomolja je u maju napadnuta i u Zrenjaninu, a u poslednjih 6 meseci bilo je 5 napada na adventistički molitveni dom u Rumi.

Krajem maja je u Baču sa crkve u Plavnom skinuta zastava Vatikana istaknuta zbog žalosti za papom Jovanom Pavlom II. Lokalni radikali su odbili optužbe da su oni skinuli zastavu.

U junu su predstavnici SRS izjavili da je “otac republičke ministarke poljoprivrede Ivane Dulić-Marković osnovao ogranak HDZ-a u Subotici”. U julu je radikalski odbornik u Skupštini opštine Novi Sad delio letak na kojem je uz ime ove ministarke bio nacrtan hrvatski nacionalni i državni znak – šahovnica.

U septembru su prefarbani svi nazivi na mađarskom jeziku na ulazu u mesto Novi Itebej. Sve političke stranke, kao i rukovodstva opštine Žitište i sela Novi Itebej osudile su ovaj eksces. Među prvima se ogradio predstavnik Srpske radikalne stranke s obzirom na to da je na tri od četiri prefarbane table osvanuo i natpis SRS.

26. jula su nepoznati počinioci na Kerskom groblju u Subotici izvadili drvene krstove i postavili ih u obliku piramide, okrenuvši ih naopako. Ovo je urađeno 5 dana pre praznika "Proštenja Svete Ane" na ovom groblju, gde se drže mise na mađarskom i na hrvatskom jeziku.

U noći između 5. i 6. jula na Katoličkom groblju u Srpskom Itebeju u opštini Žitište uništeno je nekoliko nadgrobnih spomenika.

U Kukujevcima se u crkvu i župni stan još uvek ne može slobodno ući.

U Bečeju, prema navodima udruženja "Argus" iz Novog Sada, na Uskršnjoj nedelji, u ranim jutarnjim satima nepoznate osobe su razbile prozor iznad ulaza u katoličkoj cкви u centru naselja i u crkvu ubacile kantu za smeće.

Kontekst inter-etničkih odnosa u Vojvodini koji utiče na etničke incidente

Potrebno je radi upotpunjavanja slike navesti i sledeće momente:

Posebno treba podvući da su s obzirom na postojeću etničku distancu potencijalno najugroženije, posebno u slučaju nekontrolisanog rasplitanja kosovskog pitanja, etničke grupe Albanaca, Bošnjaka, Aškalijski i Roma.

Tokom jula je u opštinama Subotica i Sombor došlo do izrazitih etničkih tenzija između pripadnika hrvatske i bunjevačke nacionalne zajednice. Predstavnici hrvatske nacionalne zajednice tvrde da je podela među bunjevačkim Hrvatima nastala u Miloševićevo vreme da bi se razbio hrvatski korpus u Vojvodini i da sadašnja vlada u Beogradu održava veštačku podelu na Hrvate i Bunjevce, a predsednik Bunjevačke stranke uputio je tokom septembra pismo premijeru i predsedniku Srbije i resornim odborima Skupštine Srbije, u kom je optužio Vladu Srbije da je "nečinjenjem stvorila političku klimu" da napadi na Bunjevce budu pojačani.

U centralnoj Bačkoj sveštenici SPC u propovedima osporavaju postojanje crnogorske nacije i odbijaju da u knjigu krštenih upišu crnogorsku nacionalnost.

Skoro svuda gde je vršen monitoring ustanovljeno je da postoji veća ili manja napetost između starinačkog stanovništva (nezavisno od njegove etničke pripadnosti) i izbeglica. ("Poboljšava se situacija, ali sporo. Treba da prođu generacije. Ljudi su došli iz puno mesta i jako su različiti (Knin, Vukovar, Zadar). Sada se bave poljoprivredom, a nikada to ranije nisu radili. Sve im je bilo teško, sve im je smetalo. Svaki predznak hrvatski im je smetao. Ugurali su se uz vlast, snašli se. Mi nemamo ništa sa vlašću. Lokalna nam ni ne može mnogo pomoći.")

U krajevima gde su pripadnici nacionalnih zajednica u većini na lokalnoj ravni (Kanjiža, Senta) ili gde žive u većem broju (Temerin) uočena je potpuna podvojenost omladine po etničkom principu, žive se "paralelni životi". Postoje etnički odvojene diskoteke i kafići.

Kada je reč o slovačkoj nacionalnoj manjini takođe je uočena podvojenost. (“Incidenti su informacija šta se zbiva u dubini društva. U Staroj Pazovi je nastavljena miloševićevska etnička segregacija. Kada je promocija knjige bila u slovačkom domu došli su samo Slovaci, dok su na promociju u biblioteku došli samo Srbi. Podvajanje postoji, ali ne u toj meri kao kod Srba i Mađara da svako ima svoje restorane. Ranije su Slovaci išli u kafić u slovačkom domu. Toga više nema, taj kafić je zatvoren i svi idu na ista mesta.”)

Prema rečima jednog sagovornika iz Temerina : “Mladi su uglavnom inicijatori sukoba, a kontakti među starijima postoje i oni su nastajali i pre devedesetih godina. Naravno da se Mađari i Srbi sreću u nekim situacijama, radnjama, poslovnim vezama”. Sličnog je mišljenja još jedan sagovornik iz hrvatske zajednice : “Incidenti su prisutni kod mladih. Plašimo se da šaljemo decu na igranke da ih ne bi istukli. Mi stariji se družimo po kućama pa nas ne mogu napasti. Najlakše je napasti Hrvata u kafani”. Uočava se, dakle, i podvojenost starijeg življa po etničkom principu, zapravo povlačenje etničkih manjina iz javnog života. (“Ljudi žive jako povučeno zbog mučnog iskustva, slabo idu po kafanama. Ako živite samo u svom malom carstvu, u okviru svoje kuće, gde onda može biti prilike za diskriminaciju? Ako bi crkva dala neko saopštenje bilo bi drvlja i kamenja. Zato što žive tako povučeno ima manje incidenata. Ne ulaze previše u javni život, biznis, politiku. Getoizacija je gde se ceo kolektivitet drži sa strane, a ovde se pojedinci drže sa strane. Na selu se može govoriti o getoizaciji.”)

Kako je rekao jedan sagovornik iz Temerina: “Ti korpusi su čak i veoma jasno prostorno locirani. Postoje određeni delovi Temerina koji su već odavno za Srbe i određene lokacije koje su za Mađare. Recimo ovaj deo koji je zapravo stopljen sa Bačkim Jarkom, koji se inače zove Kolonija, on je srpski, dok je centralni deo pretežno mađarski, Simset.” Kad je reč o Temerinu, prema iskazima sagovornika, “Što se 2005. godine tiče, postoji nešto pritajeno, konflikti niskog intenziteta. Temerin je na žalost dosta paradigmatičan i po tome da se mnogo puta spominjane tendencije segregacije veoma jasno izražavaju u životu. Recimo pre koji dan je mađarski deo Temerina proslavio dan sela. To je dešavanje koje uopšta ne dopire do drugog etničkog korpusa tako da je to zapravo jedan potpuno odvojeni život. Prisutno je osećanje neprijatnosti i neizvesnosti.”

Ostvarivanje kolektivnih prava manjina i etnički incidenti

Nije namena ovog materijala da prikazuje ostvarivanje pojedinih kolektivnih prava pripadnika nacionalnih zajednica. Dovoljno je staviti par kratkih napomena radi razumevanja konteksta dešavanja kojima je posvećen ovaj materijal. Na planu obrazovanja obuhvaćenost pripadnika manjinskih zajednica obrazovanjem na maternjem jeziku jeste i dalje visoka (kod Mađara se kreće na oko 77-78% na osnovno-školskom i 67-68% na srednje-školskom nivou). Ipak, prema tvrdnjama mađarskih

intelektualaca udžbenici istorije jednostrano prikazuju “kolektivni greh” Mađara. Kod pripadnika slovačke, rumunske i rusinske nacionalne zajednice obuhvaćenost učenika obrazovanjem na maternjem jeziku je visoka, kod hrvatske i romske je vrlo niska, kod bunjevačke se nastoji da se ostvari, a kod nekih od najbrojnijih nacionalnih zajednica u Vojvodini (na primer kod jugoslovenske) uopšte nije organizovano obrazovanje na maternjem jeziku.

U opštinama gde su pripadnici etničkih manjina u većini u stanovništvu, poseban problem stvara otežana mogućnost upotrebe jezika u službenoj komunikaciji sa organima samouprava i uprave, bilo usled nepoznavanja jezika pripadnika manjinskih zajednica, ili usled nedostatka formulara. (Cf. iskaz predstavnika slovačke nacionalne zajednice: “Dosta je velik problem stečeno pravo u oblasti službene upotrebe jezika i pisma. To se svodi na dvojezične table na javnim ustanovama i ulice. To je maksimum. Dvojezični nazivi ulica mogu postojati tamo gde ima više od 15% manjinskog stanovništva u ukupnom broju. Dokumenti se izdaju kako gde. Zavisi od dobre volje, pa nema formulara... Čak ni izdavanje izvoda iz matične knjige rođenih, venčanih se ne vrši. Dokumenta se izdaju na srpskom na ćirilici. Formulari su identični za celu državu. Bez obira što imate službenu upotrebu jezika i pisma u toj i toj opštini određenu statutom već ne znam koliko godina tih formulara nema. Onda se često dešava da ne možeš da izvadiš ličnu kartu na svom maternjem jeziku ili dvojezično. Može samo ćirilično. To je dogmatska primena zakona jer svi imate stečeno pravo, ali samo u zakonu.”)

Na planu ostvarivanja prava na informisanje na maternjem jeziku osećaju se pojačane napetosti, pre svega unutar pojedinih nacionalnih zajednica. Prema mišljenju Foruma novosadskih civilnih mađarskih organizacija, koji čine „Argus” – Civilno udruženje Mađara u Srbiji za prava manjina, Naučno društvo vojvođanskih Mađara, Društvo za zaštitu spomenika kulture i negovanje nacionalne baštine i Udruženje prosvetnih radnika Mađara u Vojvodini, izraženom na okruglom stolu 12. maja 2005. godine, “nastavlja se razgrađivanje informisanja na mađarskom jeziku u Vojvodini i u tome su prisutni i znaci namernosti”. Treba imati u vidu da je udeo programa na mađarskom jeziku na TV Novi Sad pao sa oko 20% 1990. godine na nešto preko 3% 2005. godine. Navedeno mišljenje zastupaju ugledni mađarski intelektualci Gal Đerđ, Ribar Bela, Pap Ferenc, Nađ Margit i Bozoki Antal.

Vredi ovo uporediti sa iskazom u vezi sa ostvarivanjem prava na informisanje na slovačkom jeziku: “Imamo 6 sati programa svakog dana na radiju, a na televiziji idu informativne emisije, svakog dana 10 minuta, nedeljne emisije i mesečne emisije. Problem je u tome što se ti programi mahom ne čuju tamo gde bi trebalo od bombardovanja, predajnička mreža je razrušena. Ovde se ništa ne ulaže. Sve donacije i svi novci iz budžeta idu u Beograd pa se onda daje ili ne daje, u tome je problem. To je nedovoljno. Sada treba da se reorganizuje zakon o radio-difuziji, još kad donet, ali se ne primenjuje.

Jednom rečenicom ne postoji politička volja da se reši problem u medijima, a samim tim i problem RTV NS, koja ipak emituje program na 7 jezika i bila je brend Vojvodine kada je reč o informisanju na maternjem jeziku još 80-ih godina. Znači, mi tu već imamo neka stečena prava, neka svoja iskustva. Polako, ali sigurno ta kuća nestaje. Ko će snositi odgovornost i kako ćemo mi štititi stečena prava, ne zna se. Trebalo bi da se RTS transformiše u javni servis, trebalo bi da pokrajina ima pokrajinski javni servis. Zakon o radio-difuziji kaže dva servisa, republički javni servis i pokrajinski javni servis, ali se ništa na tome ne radi.”

Poseban problem predstavlja nacionalni sastav policije,⁵ dok je nacionalni sastav organa uprave i samouprava približan nacionalnoj strukturi stanovništva Vojvodine. 24. jula 2005. godine je Demokratski savez Hrvata u Vojvodini reagovao na izbor sudija i javnih tužilaca, koji je, po njihovoj oceni, još jednom pokazao da je za imenovanje osoba u pravosudne organe važna nacionalnost a ne stručnost i da su kandidati za sudije hrvatske nacionalnosti u Subotici i u Novom Sadu bili diskriminisani zbog nacionalne pripadnosti.

Problem nepriznavanja Rumunske pravoslavne crkve i dalje istrajava.

Prema pisanju štampe, u vezi sa mogućim uzrocima inter-etničkih incidenata pokrajinski sekretar za propise, upravu i nacionalne manjine Tamaš Korhec je rekao “da je u osmatranom periodu došlo do eskalacije incidenata sa nacionalnim predznakom, ali je, osim u slučajevima ispisivanja grafita, bilo veoma teško ustanoviti njihovu nacionalnu osnovu”. “U osnovi tih incidenata stoji nacionalna netrpeljivost i odsustvo ili veoma nizak nivo međunacionalne tolerancije, koji vuku korene još iz društvenih okolnosti i preovlađujuće političke klime nastale devedesetih godina, a koje su, prema stručnim istraživanjima, zahvatili uglavnom mlađi sloj stanovništva”, rekao je Korhec. Dodao je “da je stoga veoma važno posvetiti punu pažnju opštoj prevenciji i poduzeti odgovarajuće mere usmerene ka podizanju međunacionalne tolerancije i promovisanju vrednosti različitosti”.

Neki novi momenti

Centar za razvoj civilnog društva je, realizujući pored ovog monitoringa više drugih projekata na terenu, ustanovio da su inter-etnički odnosi u Vojvodini opterećeni nepoverenjem, uz visoku etničku distancu, ali stabilni u datim okolnostima. Opadanje broja incidenata na etničkoj osnovi posve je vidljivo. S obzirom na iskustva iz marta 2004. godine, neophodno je da pregovore o budućnosti Državne zajednice Srbije i Crne Gore i pregovore o budućnosti Kosova prati pojačan monitoring etničkih odnosa u Vojvodini.

⁵ Vlada Republike Srbije čini napore da ovo izmeni. Konkurs za prijem u Bezbednosno-informativnu agenciju prvi put je objavljen i na mađarskom jeziku.

Predsedništvo Saveza vojvođanskih Mađara ocenilo je 3. juna da je pokretanje krivičnih prijava protiv čelnika te stranke “prikriveni napad na vojvođanske Mađare” i da je reč o “političkoj hajci na stranku s najvećim rejtingom među vojvođanskim Mađarima”. SVM je najavio i da će se obratiti međunarodnim forumima da zaštite predsednika Kasu, ostale funkcionere i članove stranke koji su “predmet nepoštene kampanje koju vrši vlast protiv zaštitnika jedne nacionalne zajednice”... Predsedništvo SVM pod zastrašivanjem podrazumeva i navodno klevetanje SRS u vezi sa potpredsednikom stranke Zoltanom Bunjikom... (“Protiv ovih incidenata na etničkoj osnovi, SVM, odlučno su podigli svoj glas, kao i protiv nesposobnosti unutrašnjih organa i pravosuđa, a vlast je odgovorila na ovakav karakterističan balkanski način... delatnost novoizabranih tužilaca je većinom uperena protiv pripadnika mađarske nacionalnosti...”)

Sredinom jula istaknuti mađarski političar Viktor Orban zatražio je međunarodnu zaštitu za Mađare u Vojvodini.

Predsednik Srbije Boris Tadić boravio je 3. i 4. oktobra 2005. u zvaničnoj poseti Mađarskoj, na poziv mađarskog predsednika Lasla Šoljoma. Tadić se sastao i sa premijerom Mađarske Ferencom Đurčanjom, kao i predsednikom Parlamenta Mađarske Katalin Sili. Tadić i Šoljom su ocenili da je položaj manjina važan za odnos dve zemlje i da krivci za etnički motivisane incidente u Vojvodini moraju biti kažnjeni. Tadić i Đurčanj su se složili da slučajeve etnički motivisanog nasilja u Vojvodini treba rešiti kroz sudske procese, kako se incidenti ne bi ponavljali i bacali senku na odnose dve zemlje.

Ministar za ljudska i manjinska prava Rasim Ljajić započeo je 6. oktobra 2005. godine obilazak pokrajine da bi stekao realnu sliku pre pre podnošenja izveštaja 13. oktobra u Briselu. Rekao je da je u Briselu najbitnije pokazati transparentnost i pozvati predstavnike međunarodne zajednice u Vojvodinu kako bi se uverili u stvarno stanje i položaj manjina. Prema podacima do kojih je došao u Vojvodini je prošle godine zabeležen 21 fizički napad, 14 tuča, 40 oštećenja verskih objekata i 45 slučajeva ispisivanja grafita. Najavljeno je da bi tim problemom trebalo da se bavi komisija koju će na inicijativu pokrajinskog sekretara za prava manjina Tamaša Korheca formirati predstavnici državne zajednice, republike i pokrajine, a koju će činiti i po jedan predstavnik nevladinih organizacija i nacionalnog saveta Mađara.

Prema pisanju štampe, na skupu o primeni rezultata Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, koji su 10. oktobra 2005. organizovali Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Savet Evrope, Rasim Ljajić je rekao da je u SCG stvoren solidan pravni okvir i odgovarajući politički ambijent za zaštitu manjina. Predstavnik generalnog sekretara Saveta Evrope u SCG Stefano Valenti ocenio je da je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava učinilo mnogo na zaštiti ljudskih i manjinskih prava.

Prema izveštajima iz medija, pred Komitetom za spoljne poslove Evropskog parlamenta u Briselu je 13. oktobra održana nova rasprava o položaju nacionalnih manjina u Srbiji i Crnoj Gori, na kojoj su učestvovali i predstavnici državnih organa SCG, Srbije i Vojvodine, kao i Nacionalnog saveta vojvođanskih Mađara i nevladinih organizacija. Ministar za ljudska i manjinska prava Rasim Ljajić izjavio je da su u raspravi o Vojvodini u Evropskom parlamentu ogromno preuveličani incidenti na etničkoj osnovi. Ljajić je u EP u Briselu rekao da je bio krajnje iznenađen oštrinom izlaganja političkih predstavnika Mađara i Hrvata iz Vojvodine koji su izneli najteže optužbe, a ni jednu reč o onome što je povoljno učinjeno u Srbiji i Crnoj Gori. “Ne želim da umanjim značaj incidenata kojih je bilo i na etničkoj osnovi”, rekao je, ali je dodao da je njihov broj je osetno opao u ovoj godini. Svi incidenti, kada su u pitanju pripadnici mađarske manjine su rasvetljeni, a vinovnici kažnjeni. Delimično je tačno da sudovi sporo rade u rasvetljavanju incidenata, rekao je Ljajić, dodajući da je to opšta pojava, ne samo za probleme međuetničkih sukoba. Tvrdnje predstavnika hrvatske manjine da se institucionalno unosi podela među Hrvatima u Vojvodini tako što se podstiče formiranje Bunjevaca kao manjine, ministar za ljudska i manjinska prava je potpuno odbacio.

Politički predstavnici vojvođanskih Mađara i Hrvata, kao i evropski, mahom mađarski poslanici, zahtevali su da se Vojvodini vrati autonomija iz 1974. i uputili su oštre zamerke na odsustvo volje i delovanja vlasti u Vojvodini i Srbiji, posebno na lokalnom nivou, da se osujete etnički incidenti i kazne vinovnici za takve izgrede.

Povoljnu okolnost u vezi sa međunacionalnim odnosima u Vojvodini predstavlja to što prema svim saznanjima nijedan inostrani činilac zasad ne podržava stvaranje teritorijalne autonomije na severu Vojvodine, u krajevima gde predstavnici nacionalnih zajednica čine većinu u ukupnom stanovništvu.

Zaključci i preporuke

Jedan broj incidenata nije prijavljen policiji. O tome svedoče iskazi dobijeni od pojedinaca kao i oni koji su se mogli čuti na tribinama koje je organizovao Centar za razvoj civilnog društva.⁶

Najveći uspesi postignuti posle intervencije međunarodnih organizacija odnose se na znatno efikasniji rad policije i na sve bolju koordinaciju organa uprave na različitim nivoima u cilju prevencije etničkih konflikata. Najveći problem ostaje pasivan stav tužilaštava, što može da ohrabri eventualne počinioc etničkih incidenata. (Prema rečima predstavnika nacionalnih zajednica: “Policija kaže da oni uhvate prestupnike, ali da pravosudni organi imaju blage kazne. Ceo sistem treba menjati.

⁶ Pre svega u okviru projekata “Konflikti u Vojvodini – suočavanje sa prošlošću i prevencija radikalizacije inter-etničkih odnosa”, (2004 – 2005), “Prevladavanje etničkih tenzija na severu Vojvodine” (2004 – 2005), i “Lokalne politike u multietničkim zajednicama” (2005). Prvi i treći od pomenutih projekata podržao je Fond za otvoreno društvo, a drugi Balkan Trust for Democracy.

Potrebni su zakoni. Policija uhvati prekršioce pa mora da ih pusti i oni im se smeju.” Ili: “Problem je što policija ili ne podnosi adekvatne prijave po čl. 134 Osnovnog krivičnog zakona, ili što tužilaštva ne primenjuju ovaj član pa se inter-etničko nasilje sankcioniše ekstremno blago.”)

Ovo važi i za incidente starijeg datuma. Krivična dela počinjena protiv pripadnika manjina u vreme ratova još uvek se ne procesuiraju. Reformisti Vojvodine su u ovom smislu podsetili 6. maja 2005. da se navršava 13 godina od proterivanja nesrpskog stanovništva iz sremskog sela Hrtkovci. U saopštenju Reformista Vojvodine apeluje se na nadležne pravosudne organe da konačno pokrenu postupak protiv odgovornih za incidente u tom selu. “Hrtkovci nisu jedini primer zlostavljanja građana hrvatske nacionalnosti u Sremu i u celoj Vojvodini...”

Vrlo snažna preporuka svim zainteresovanima za etnički mir u Vojvodini jeste da utiču da tužilaštva počnu da primenjuju zakon, to jest da u skladu sa zakonom podnose krivične prijave protiv počinilaca incidenata na nacionalnoj osnovi.

Kad su u pitanju aktivnosti na planu prevencije, treba uz prethodno navedeno pomenuti da je 26. septembra 2005. održan je radni sastanak na inicijativu Pokrajinskog sekretara za propise, upravu i nacionalne manjine Tamaša Korheca, koji je bio posvećen stanju bezbednosti u Subotici nakon tuča u srednjim školama, u kojima su učestvovali pripadnici različitih nacionalnosti, a žrtve su pripadnici mađarske nacionalnosti. Učesnici su se složili da je problem nacionalnih tenzija i netrpeljivosti nasleđen problem iz perioda ratova i izolacije, protiv koga se možemo efikasno boriti samo merama prevencije i vaspitanjem mladih generacija u duhu međusobnog uvažavanja i tolerancije. U tu svrhu je potrebna i puna saradnja republičkih organa krivičnog gonjenja i lokalne samouprave. U tom smislu je izražena nada da će što skorije zaživeti projekat “Bezbedna zajednica” MUP-a, AP Vojvodine, državnih tužilaštva i lokalnih samouprava.

Osim na planu prevencije, pokrajinski organi uprave AP Vojvodine pokazali su energičan tretman konkretnih incidenata i snažnu spremnost da saraduju sa policijom, Saveznim ministarstvom za ljudska i manjinska prava, lokalnim samoupravama, nacionalnim savetima i monitoring misijama međunarodnih organizacija. Ova nastojanja treba podržati.

Kad su u pitanju preporuke upućene javnosti i medijima, treba reći da se pitanje takozvane internacionalizacije etničkih incidenata dosta često politizuje na neproduktivan način. Takozvana internacionalizacija etničkih incidenata u Vojvodini početkom oktobra 2004. godine prethodila je vrlo značajnom smanjenju njihovog broja. Ne samo mediji i javnost nego i međunarodne organizacije trebalo bi da obrate pažnju na ovaj vremenski sled, pri čemu ne treba pasti u grešku *post hoc ergo propter hoc*.

Terenska iskustva ponovo, kao i prošle godine, snažno upućuju da vlasti u Republici Srbiji ni na koji način nisu umešane u izazivanje etničkih incidenata nego da, naprotiv, pojačanim naporom rade na njihovoj prevenciji i na otkrivanju počinitelaca.

Sa ovim u vezi, za vreme terenskog rada ni na koji način nisu potvrđene glasine o navodnoj vezi između pojedinaca sada zaposlenih u agencijama Vlade Republike Srbije na području Vojvodine i počinitelaca nasilja na etničkom osnovu u vreme Miloševićeve vlade, a posebno nasilja nad etničkim Albancima marta 1999. godine u vreme ratnog stanja. Ove glasine koje upućuju na navodnu vezu između kriminalaca i policije koja u nekim delovima Vojvodine navodno datira još iz vremena dešavanja pomenutih ranijih etničkih incidenata i koja navodno delimično ometa otkrivanje počinitelaca sadašnjih incidenata najbolje se demantuju pravovremenim otkrivanjem i procesuiranjem počinitelaca novijih incidenata. Ovo nije nevažno i stoga što se, za razliku od razdoblja do oktobra prošle godine,⁷ Centar za razvoj civilnog društva u toku rada na prikupljanju podataka i informisanju javnosti o etničkim incidentima u Vojvodini susretao se sa različitim vrstama pretnji. Od međunarodnih organizacija se traži ne samo stalno praćenje situacije na planu inter-etničkih odnosa u Vojvodini, nego i spremnost da efikasno intervenišu u slučaju ugrožavanja aktivista organizacija za ljudska prava, što s obzirom na okolnosti nije verovatno, ali je moguće.

Konstituisanje Saveznog saveta sa međunacionalne odnose predstavlja jednu potencijalno korisnu mogućnost koja se već nekoliko godina propušta.

Trajnije rešavanje pitanja finansiranja nacionalnih saveta i nastavak i stalno intenziviranje njihove komunikacije sa Saveznim ministarstvom za ljudska i manjinska prava i sa Savetom za međunacionalne odnose Vlade Republike Srbije značajno bi pojačali institucionalni kapacitet na planu preventivnog delovanja.

Uvođenje ustanove Republičkog zaštitnika prava građana Republike Srbije ne bi smelo da ograniči delokrug rada Kancelarije pokrajinskog ombudsmana Vojvodine.

Formiranje opštinskih saveta za međunacionalne odnose treba snažno pozdraviti i podstaći njihovo stvaranje u opštinama u kojima oni još ili nisu konstituisani ili efikasno ne rade.

Treba podstaći Vladu Republike Srbije i Izvršno Veće Vojvodine da zajednički pronađu rešenje na planu funkcionalne reorganizacije onih službi u okviru policije koje se bave održavanjem javnog reda i mira kako bi ih približile građanima Vojvodine. U ovom smislu treba snažno pozdraviti nastojanja da se etnički sastav policije približi etničkom sastavu lokalnog stanovništva.

⁷ Centar za razvoj civilnog društva je u toku 2004. godine realizovao projekte pod nazivima "Povećanje broja inter-etničkih incidenata u Vojvodini" (u suorganizaciji sa Friedrich Naumann Stiftung), "Inter-etnički odnosi, prevencija konflikata u opštini Zrenjanin i promocija aktivnosti lokalne samouprave na ovom planu" (projekt je podržala Skupština opštine Zrenjanin) i "Novi etnički incidenti u Vojvodini" (projekt podržan od Centra za razvoj neprofitnog sektora Autonomne Pokrajine Vojvodine).

Kao što je više puta rečeno, Vlada Republike Srbije uspela je da poveća efikasnost rada policije, ali ne u značajnijoj meri i sudova i tužilaštva. S obzirom na iskustva iz marta 2004. godine, kada je došlo do preliivanja talasa etničkog nasilja sa Kosova na Vojvodinu, i agencije Vlade Republike Srbije i Savezno ministarstvo za ljudska i manjinska prava posebnu pažnju treba da posvete prevenciji eventualnog nasilnog delovanja prema pripadnicima potencijalno najugroženijih etničkih grupa: Albanaca, Bošnjaka, Aškalija i Roma. Postoji snažan utisak da među pripadnicima ovih grupa ima najviše onih koji ne prijavljuju slučajeve nasilja kojima su izloženi.

Centar za razvoj civilnog društva namerava da nastavi sa monitoringom etničkih odnosa i eventualnih tenzija u Vojvodini.

Zrenjanin, 24. oktobra 2005.